

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИГИ

**ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА БИЛИМ ВА ИННОВАЦИЯЛАР МИЛЛИЙ
МАРКАЗИ**

**ПАХТА СЕЛЕКЦИЯСИ, УРУҒЧИЛИГИ ВА ЕТИШТИРИШ
АГРОТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ИЛМИЙ- ТАДҚИҚОТ ИНСТИТУТИ**

**ЧИГИТ ЭКИШ УЧУН ЕР ТАЙЁРЛАШ ВА МАҚБУЛ
МУДДАТЛАРДА ЭКИШ БЎЙИЧА
ТАВСИЯЛАР**

Тошкент-2026 йил

ЧИГИТ ЭКИШ ОЛДИДАН ЕРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ.

“Ўзгидромет” агентлиги маълумотларига кўра, Республиканинг жанубий ва марказий минтақаларида 2026 йил февраль ва март ойлари меъёрида бўлиши прогноз қилиниб, чигит экишга ер тайёрлаш учун қулай келиши кутилмоқда.

Фермер ва деҳқонларимиз бу имкониятдан унумли фойдаланиб, дала юмушларига тайёргарлик ишларини ўз муддатида амалга оширишлари керак бўлади. Чигитни ўз вақтида ва сифатли экишдан олдин ерларга ишлов бериш тадбирлари тупроқ иқлим шароитига боғлиқ равишда дифференциал тарзда амалга оширилади.

Бунинг учун, энг аввало соҳа олимлари ва мутахассисларининг тавсияларига асосан мавсум давомида амалга ошириладиган қуйидаги агротехник тадбирларга алоҳида эътибор бериш талаб этилади:

1. ОЧИҚ МАЙДОНЛАРДА “76 СМ. ЯККАҚАТОР СХЕМАДА” ПНЕВМАТИК ЧИГИТ ЭКИШ СЕЯЛҚАЛАРИ БИЛАН ЭКИШ УЧУН ЕРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ.

Тупроқдаги намни сақлашда эрта баҳорда бороналаш ва молалаш тадбирларини ўтказиш керак. Ушбу тадбирлар тупроқни майин, донадор, зичлигини меъёрида бўлишига олиб келади ва намликни яхши сақлаш хусусиятини оширади.

Ерларни сифатли бороналаш чигитни бир хил чуқурлик ва намга экиш, ниҳолларни текис ундириб олиш ҳамда ғўзаларни барвақт ўсиб ривожланиши ва ҳосилдорликни оширишда муҳим агротехник тадбирлар ҳисобланади.

а) Шўрланмаган, бегона ўтлардан нисбатан тоза майдонлар экиш олдида бороналаш, кейин мола бостириш ёки **бир вақтнинг ўзида бороналаш** ва текислагич агрегатлар ёрдамида **текисланади**.

б) Ўрта ва кучли даражада бегона ўтлар босадиган майдонларда ясси кесувчи ишчи органлар ўрнатилган ҳолда чизелга тиркалган бороналар ёрдамида кўп йиллик **бегона ўтлар илдизлари тозалаб чиқарилади** ва ундан сўнг нотекисликларни бартараф этиш учун **мола бостирилади**.

Чизель ўтказишда ишлов чуқурлиги **15-20 см**. бўлиши керак. Кучли даражада қўп йиллик бегона ўтлар билан зарарланган майдонларда эса ағдаргичи (отвал) олиб ташланган, орқасига борона тиркалган плуг билан **20-25 см** чуқурликда юмшатиш ҳисобига уларни илдизлари тупроқ юзасига чиқарилади ва тароқлаб ташланади.

Чигит экиладиган майдонлар бегона ўт қолдиқларидан тўлиқ ва сифатли тозаланиб, дала атрофларидаги фойдаланилмаётган ариқлар бузилиб, ажриқ ва бегона ўт қолдиқларидан тозаланади ҳамда **“конверт” усулида** “ерга-ер қўшиш” тадбири амалга оширилади.

Маҳаллий навлар экиладиган майдонларда экишдан олдин борона остига ёки экиш билан бирга таркибида **пендиметалин 330 г/л** бўлган (*Стомп Оригинал 33% к.э., TRINITY 33% к.э., Samuray 33% к.э. ва бошқ*) гербицидларни **7-8 л/га сарф** меъёрида ёки **прометрин 50 фоизли сус.к.** (*Гезагард 50% сус.к., Поптрйн 500 г/л сус.к., Гамбит сус.к. ва бошқ*) гербицидларни **2-3 л/га** меъёрида қўллаш лозим.

Гербицидга (Gt) ва кўсак қуртига (Bt) чидамли генлари мавжуд бўлган хорижий ғўза навлари экиладиган майдонларда бегона ўтлар кўкариб чиққандан кейин, уларга қарши таъсир этувчи моддаси **глифосат таркибли гербицидларни 2-3 л/га** меъёрда қўлланилади.

в) Сув ресурсларини тежаш мақсадида айрим худудларда чигит экишдан олдин пушта суви олинмасдан ер тайёрланиб, чигитни тупроқнинг табиий намига экиб, ундириб олиш чораларини кўриш лозим.

Тупроқни табиий намлиги чигитни ундириб олиш учун етарли бўлмаганда, нам тўплаш мақсадида пушта олинмиб, гектарига **600-700 м³** миқдорда сув билан суғорилади. Пушта олинган майдонларни чигит экишдан олдин бороналашда чопиқ тракторларига осиладиган (навесной) махсус бороналардан фойдаланиш яхши самара беради.

Тупроқни табиий нами қочиб кетган майдонларда чигит экилгандан кейин қатор оралатиб **600-650 м³** миқдорда чигит суви билан енгил суғориш орқали тўлиқ ниҳол олишга эришиш мумкин.

г) Шўри ювилган майдонларни экиш учун ер тайёрлаш.

Шўри ювилган майдонларда челлар бузилиб, борона ва мола билан ернинг юзаси юмшатилади. Кейин чизель орқасига мола тиркалган ҳолда зичлашган қатламдаги тупроқ намлигидан келиб чиқиб ишлов берилади.

Механик таркиби оғир тупроқлар чизель ёрдамида **15-20 см** гача чуқурликда ишлов берилади. Бунда ҳам чизель орқасига борона тиркалган ҳолда бўлиши шарт.

Шўри ювилган майдонларда тупроқ намини сақлаш учун чизель ва молалаш тадбирлари тунги сменаларда ўтказиш мақсадга мувофиқ.

Агар кузда шудгор остига минерал ўғитлар солинмаган далалар бўлса ёки шўри ювилган майдонларда экиш олдиан фосфорли ўғитлар йиллик меъёрнинг **камида 70 фоизи** (*физик ҳолда аммофос 200 кг/га ёки суперфос 500 кг/га*) ҳамда калийли ўғитларнинг **50 фоизи** (*калий хлориди 80 кг/га*) чизель-борона остига солинади.

Очиқ майдонларда якка қатор ораси 76 см схемада чигит экиладиган ерларда тупроқнинг **10 см** чуқурликдаги ҳарорати **12-14⁰С**, намлиги **65-70 фоиз** бўлганда чигитни экиш тупроқнинг табиий намида ниҳолларни ундириб олиш имкониятини беради.

II. ОЧИҚ МАЙДОНЛАРДА “76 СМ. ҚЎШҚАТОР СХЕМАДА” ЧИГИТ ЭКИШ СЕЯЛКАЛАРИ БИЛАН ЭКИШ УЧУН ЕРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ.

Очиқ майдонларга маҳаллий ва хорижий ғўза навларини қўшқатор 76 см. схемада экиш технологиясида чигитни ўз вақтида ва сифатли экишдан олдин ерга ишлов бериш тадбирлари тупроқнинг ҳолатига қараб амалга оширилади.

Ушбу усул қўлланиладиган майдонларда эрта баҳорда фақат бороналаш ўтказиш етарли бўлади. Эрта баҳорда бороналашни ўтказиш табиий намни сақлаб қолиш ва пайдо бўлган бегона ўтларни йўқотиш имконини беради. Шунингдек, бороналаш ўтказиладиган далаларда агрегатларнинг диагонал бўйлаб ҳаракатланиши натижасида тупроқдаги йирик кесакларни майдаланиши ҳамда дала юзасини яхши текисланишига эришилади.

а) Ўрта ва кучли даражада бегона ўтлар босадиган майдонларда ясси кесувчи ишчи органлар ўрнатилган ҳолда чизелга тиркалган бороналар ёрдамида кўп йиллик бегона ўтлар илдизларидан тозаланади, юзада қолган илдизлар эса қўлда терилади ва даладан ташқарига чиқарилиб, компост тайёрлашда фойдаланилади. Чизель ўтказишда ишлов чуқурлиги **15-17 см.** дан ошмаслиги керак.

б) Кучли даражада кўп йиллик бегона ўтлар билан зарарланган майдонларда, истисно тариқасида, ағдаргичи олиб ташланган, орқасига борона тиркалган плуг билан **17-20 см** чуқурликда юмшатиш ҳисобига бегона ўтларни илдизлари тупроқ юзасига чиқарилади ва тароқлаб ташланади.

Маҳаллий навлар экиладиган майдонларда экишдан олдин борона остига ёки экиш билан бирга таркибида **пендиметалин 330 г/л** бўлган (*Стомп Оригинал 33% к.э., TRINITY 33% к.э., Samurai 33% к.э. ва бошқ*) гербицидларини **8-10 л/га** сарф меъёрида ёки **прометрин 50 фоизли сус.к.** (*Гезагард 50% сус.к., Поптрийн 500 г/л сус.к., Гамбит сус.к. ва бошқ*) гербицидларини **2-3 л/га** меъёрида қўллаш лозим.

Гербицидга (Gt) ва кўсак қуртига (Bt) чидамли генлари мавжуд бўлган хорижий ғўза навлари экиладиган майдонларда бегона ўтлар кўкариб чиққандан кейин, уларга қарши таъсир этувчи моддаси **глифосат таркибли гербицидларни 2-3 л/га** меъёрида қўлланилади.

в) Очиқ майдонларда “76 см. қўшқатор” схемада экишда икки хил усулда экиш тавсия этилади.

1. Томчилатиб суғориш тизими бўлмаган майдонларда тупроқнинг намлиги **65-70 фоиздан паст** бўлиши талаб этилади. Намлик юқори бўлганда экиш барабанларига нам тупроқ тиқилиб, чигит бир текис тушмайди ва экиш сифати бузилиб, иш унуми пасайиб кетади.

2. Томчилатиб суғориш тизими мавжуд бўлган майдонларда чигит экишдан олдин ер тайёрлашда тупроқнинг **10-15 см** юза қатламини қуруқ ҳолда тайёрлаш талаб этилади. Бунда чигит экиш билан бирга, томчилатиб суғориш шланглари ётқизилади. Чигит экилгандан сўнг бир текис ниҳоллар олиш учун томчилаб суғорилади.

Чигит экишни биринчи навбатда тез етилиб қизийдиган енгил, ўртача қумоқ майдонларда, кейин эса оғир тупроқларда ўтказиш мақсадга мувофиқдир.

Очиқ майдонларда чигит механик таркиби оғир, секин қизийдиган тупроқларда **3-4 см.** бошқа барча тупроқларда **4-5 см.** чуқурликда экилади.

III. “ШИНЖОН” УСУЛИДА ХОРИЖИЙ ВА МАҲАЛЛИЙ ҒЎЗА НАВЛАРИНИ ЭКИШ УЧУН ЕРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ.

“Шинжон” усулида чигит экиладиган майдонларда экиш олдидан бажариладиган агротехник тадбирларни қисқариши ҳисобига тупроқ зичланиши ва сарф-харажатларни камайтириш имконини беради.

а) Шудгор қилинган майдонларни дастлаб лазерли ёки узун базали текислагичларда тўлиқ текислаб, бороналаш орқали тупроқдаги йирик кесакларни майдаланишига эришилади.

“Шинжон” усулида чигит экиладиган майдонларда молалаш тадбирлари ўтказилмайди. Шунингдек, пушта суви олинмасдан, ер майдонлари қуруқ ҳолда тайёрланади ва чигит экилгандан сўнг, томчилатиб суғориш орқали суғорилиб, текис кўчат олишга эришилади.

Чигитни плёнка остида парваришlashда ерни сифатли текисланишига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Ер сифатли текисланса, плёнка текис тўшалади, четлари майин тупроқ билан бир меъёрда ёпилади, кўчат бир хил ундириб олинади, ғўза жадал ўсиб ривожланади, пахтадан юқори ва сифатли ҳосил етиштирилади.

Шўри ювилган майдонларда ортиқча намни кетказиш учун ер етилиши билан чизелланади ва **икки маротаба** бороналаш амалга оширилади.

Агар кузда шудгор остига минерал ўғитлар солинмаган далалар бўлса ёки шўри ювилган майдонларда экиш олдидан фосфорли ўғитлар йиллик меъёрнинг **100 фоизи** (физик ҳолда аммофос **250 кг/га** ёки суперфос **600 кг/га**) ҳамда калийли ўғитларнинг **100 фоизи** (калий хлориди **100-120 кг/га**) чизель-борона остига солинади.

б) “Шинжон” усулида чигит экиладиган майдонларда тупроқнинг қуруқ тайёрланишига алоҳида эътибор берилиб, намлиги **50 фоиздан паст** бўлиши тавсия этилади. Тупроқдаги намлик юқори бўлса, экиш барабанларига нам тупроқ тиқилиб чигит бир текисда экилмайди, суғориш шланглари ва плёнка сифатсиз тўшалади ҳамда плёнка тупроқ билан яхши ёпилмаслиги натижасида плёнка остига экишнинг самараси камайиб, ортиқча харажатга олиб келади.

в) Плёнка остига хорижий навлар экиладиган майдонларда чигит экишдан олдин бегона ўтларга қарши таркибида **пендиметалин 330 г/л** бўлган (Стом-П Оригинал 33% к.э., TRINITY 33% к.э. ва бошқ) **гербицидларни 8-10 л/га** ёки прометрин **50 фоизли** сус.к. (Гезагард 50% сус.к. ва бошқ) **гербицидини 2-3 л/га** сарф меъёрида қўллаш шарт. Акс ҳолда, бегона ўтлар таъсирида плёнка кўтарилиши, тешилиши ҳисобига плёнка остидаги тупроқ намлиги буғланиб, ҳарорат пасаяди ва ниҳолларни ривожланиши кечикади.

Эслатма. уруғлик чигит унувчанлиги 90-95 фоиздан кам бўлмаган, намлиги 8-10 фоиз, механик шикастланганлиги 5-6 фоиздан ошмаган, сараланган, дориланган, яхши сақланган юқори сифатли уруғларни экиш тавсия этилади.

г) Кўп йиллик маълумотларга кўра, чигит экишнинг мақбул муддати жанубий вилоятларда **10 мартдан 1 апрелгача**, марказий вилоятларда **20 мартдан 10 апрелгача**, шимолий минтақада **25 мартдан 15 апрелгача** ҳисобланади.

“Шинжон” усулида чигит экиш ишлари об-ҳаво шароитидан келиб чиқиб **10 мартдан** бошлаб экиш тавсия этилади.

“Шинжон” усулида чигит экишда тупроқнинг **10 см** қатламида ҳарорат **8-10 даражага** етганда, хорижий **ВМЈ-12, 2МВЈ-2/8, 2МВЈ-4/8, 2МЈФ-2/8** ва **2МЈФ-2/8** русумли сеялкалар ёрдамида (76x10 см қўшқатор) бир вақтнинг ўзида томчилатиб суғориш шланглари қўшқатор экилган чигитлар ўртасига тортилган ҳолда **1,5 микрон** қалинликда плёнка билан чигит экиш ишлари амалга оширилади.

Плёнка ўлчами 1,5 микрондан кам бўлганда иссиқлик ва қуёш нури ҳамда бегона ўтлар таъсирида йиртилиши плёнка қўллашни самарасини камайтириб, асосийси мавсум якунида плёнкани йиғиб олишда қийинчиликларни келтириб чиқаради.

“Шинжон” усулида плёнка остига енгил тупроқларда **4 см**, ўрта ва оғир тупроқларда **3 см** чуқурликда, гектарига ўртача **25-30 кг** меъёрда қўшқатор **76x10-схемада** экилади.

Бунда, эгатлар оралиғи **66 см** ни, қўшқатор ораси **10 см** ни, чигит уялари **10 см** ни, ташкил этиб, гектарига **220-240 минг** туп кўчат қалинлигига эришиш лозим. Ушбу майдонларда **ғўзани яганалаш тадбири ўтказилмайди.**

Баҳор ойлари серёғин келганда ва сизот сувлари ер юзасига ўта яқин (1-1,5 метр) жойлашган майдонларда плёнка остида ортиқча нам тўпланишини олдини олиш мақсадида, даланинг плёнка тўшалмаган очиқ қатор ораларини **30-35 см** чуқурликда юмшатиш орқали намлик камайтиради.

д) “Шинжон” усулида экиладиган майдонларда зира етиштириш.

Фермер хўжаликларида қўшимча даромад олиш ва ерлардан унумли фойдаланиш мақсадида “Шинжон” усулида чигит экиладиган майдонларда бир вақтнинг ўзида “Интеркоп” усулида зира экиш тавсия этилади.

Бунда, зира экилиши режалаштирилган майдонларга **глифосат таркибли гербицидлар** сепилмаслигига алоҳида эътибор бериш лозим.

Хитой сеялкаларига қўшимча равишда майда уруғларни экишга мўлжалланган, уруғқадагичлари сони 24 та бўлган экиш аппаратлари ўрнатилади. Қўшқатор чигит экилган қаторлар орасидаги 66 см кенгликдаги эгатнинг ўртасига зира экилади.

Зира экиш меъёри ўртача гектарига **10-15 кг.ни** ташкил этиб, уруғлари 1,0-1,5 см чуқурликда экилади.

Чигит экишга тайёргарлик кўриш ва экиш ишлари ҳудудлар шароитидан келиб чиқиб, қисқа муддатларда (10-12 кун) сифатли ташкил этиш талаб этилади.